

Ks. Bronisław Mierzwiński
Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2452-1882>
DOI: <https://doi.org/10.15633/9788363241414.07>

UMIŁOWANIE OJCZYZNY W ŻYCIU I NAUCZANIU JANA PAWŁA II

Wprowadzenie

Wybitny teolog naszych czasów, ks. prof. Czesław Bartnik, definiuje pojęcie ojczyzny jako czasoprzestrzenną, materialną, przyrodniczą i ludzką niszę życia, która człowieka zrodziła, kształtuje, zwłaszcza w początkach, utrzymuje i realizuje osobowościowo i duchowo¹. Równocześnie podkreśla trzy istotne czynniki składające się na rzeczywistość zwaną ojczyzną: ziemia rodzinna o różnych zakresach; element rodzicielski, tzn. rodzice, ród i inni ludzie, którzy tworzyli jej etnogenezę; środowisko kształtujące psychicznie, osobowościowo i duchowo, głównie w okresie dzieciństwa i młodości. Rozróżnia także dwa rodzaje ojczyzny: wielką – kraj, państwo, naród oraz małą – wspomniane wyżej środowisko. Z perspektywy religijnej można mówić o praoojczyźnie (od początków ludzkości), ojczyźnie ziemskiej – aktualnej oraz ojczyźnie niebieskiej – tej, do której zmierzamy. Ks. C. Bartnik akcentuje także aspekt emocjonalny: Ojczyzna jest naszą matką. Wzruszamy się, myśląc czy mówiąc o niej. To wzruszenie odczuwamy szczególnie intensywnie, będąc przez długi czas daleko od ojczyzny. Przed oczyma stają nam krajobrazy z dzieciństwa i młodości. Jest to także ziemia przodków i kraj rodzinny. Z biegiem lat życie powiększa nam horyzonty w kierunku określonych ludzi: krewnych, przyjaciół, wychowawców, osób z otoczenia pracy. Szczególny kształt przybiera ojczyzna w ramach państwa na danym terytorium. Zdaniem ks. Bartnika państwo to najważniejsza i najsilniejsza organizacja narodu o charakterze autonomicznym².

---

¹ *Pieśń o ojczyźnie*, „Nasz Dziennik”, 18 I 2011, s. 12.

² Tamże.

Klucz do interpretacji myśli papieskiej

W życiu młodego Karola Wojtyły patriotyzm był kształtowany przez głęboką wiarę, umiłowanie historii ojczystej i kultury narodowej (wybitni nauczyciele, piękno języka, zamiłowania teatralne). Szczególna wrażliwość na losy ojczyzny dojrzewiała w czasie okupacji niemieckiej oraz w trakcie tajnych studiów w seminarium duchownym w Krakowie. Już jako Pasterz archidiecezji krakowskiej, w okresie dyktatury komunistycznej, wykazał stanowczą, ale równocześnie mądrą postawę. Był pod wpływem kard. Stefana Wyszyńskiego, wiążąc za jego przykładem te dwie rzeczywistości: Kościół i ojczyzna. Pewnym symbolem tej postawy stał się krzyż w Nowej Hucie. Kard. K. Wojtyła świadomie pozostawał „w cieniu Prymasa Tysiąclecia”, niwecząc perfidną strategię komunistów, która miała na celu skonfliktować te dwie wielkie postacie, osłabiając przez to Kościół Polski. Ta szczególna więź dwóch największych Polaków drugiej połowy XX wieku ujawniła się w sposób szczególny w momencie wyboru K. Wojtyły na papieża³.

Jan Paweł II był papieżem z „dalekiego kraju”, ze świata bloku sowieckiego, który oddzielała od wolnego świata „żelazna kurtyna” i mur berliński. Jego wybór przyczynił się do radykalnych przemian w Polsce i w Europie, w pewnym sensie także na świecie: fenomen *Solidarności*, przemiany po roku 1989 w Polsce, upadek muru berlińskiego, zażegnanie groźby światowego konfliktu nuklearnego; dialog Wschodu z Zachodem; „pierestrojka” Gorbaczowa zastąpiła równowagę strachu. W miarę upływu lat pontyfikatu krystalizowała się odpowiedź na pytanie: Papież „polski” czy papież z Polski? Jan Paweł II swoim nauczaniem, zwłaszcza obfitością podróży apostołskich po wszystkich kontynentach, akcentował nieustannie uniwersalizm Kościoła Chrystusowego. Równocześnie jednak stale dochodziła do głosu jego duma z bycia Polakiem. Historyczne i prorocze zarazem stały się jego słowa: „Niech zstąpi Duch Twój! I odnowi oblicze ziemi. Tej Ziemi!”⁴. Do żadnego kraju Jan Paweł II nie pielgrzymował tak często jak do swojej ojczyzny.

³ Wymowne są słowa zwrócone przez Papieża do Prymasa: „Czcigodny i Umilowany Księżu Prymasie! Pozwól, że powiem po prostu, co myślę. Nie byłoby na Stolicy Piotrowej tego Papieża-Polaka, który dziś pełen bojaźni Bożej, ale i pełen ufności rozpoczyna nowy pontyfikat, gdyby nie było Twojej wiary, nie cofającej się przed więzieniem i cierpieniem, Twojej heroicznej nadziei, Twego zawierzenia bez reszty Matce Kościoła, gdyby nie było Jasnej Góry i tego całego okresu dziejów Kościoła w Ojczyźnie naszej, które związane są z Twoim biskupim i prymasowskim posługiwaniem”. Jan Paweł II, *Pierwszy list Jana Pawła II do Polaków*, Rzym 23 X 1978, w: A. Matusiak, *Prymas Tysiąclecia. Błogosławiony Kardynał Stefan Wyszyński w służbie Bogu, Kościołowi i Ojczyźnie*, Kraków 2021, s. 79.

⁴ Jan Paweł II, *Homilia w czasie Mszy św. odprawionej na placu Zwycięstwa (obecnie placu Marszałka Józefa Piłsudskiego) w Warszawie*, w: Jan Paweł II, *Pielgrzymki do Ojczyzny 1979 – 1983 – 1987 – 1991 – 1995 – 1997. Przemówienia, homilie*, Wydawnictwo Znak, Kraków 1997, s. 25.

Niezwykłe, niestety ciągle niewykorzystane, jest bogactwo treści w nauczaniu Jana Pawła II podczas tych pielgrzymek. Papież przypominał nam historię naszej ojczyzny, jej wielkie momenty, zwłaszcza korzenie i fundament chrześcijański. Podkreślał wartości wpisane w naród, jego kulturę i tradycję. Przede wszystkim jednak na nowo ewangelizował swoich rodaków, przypominał im prawdy wiary i zasady postępowania zawarte w *Credo*, Dekalogu, Chrystusowym Prawie Ewangelii z ośmioma błogosławieństwami na czele.

Jan Paweł II miał odwagę jasno i stanowczo upominać nie tylko rządzących, ale także naród, wskazując na nasze wady narodowe, na wypaczone pojęcie wolności, na swoistą schizofrenię religijną, która dziś dochodzi do absurdu: Chrystus – tak, Kościół – nie. Ostre słowa padały w kwestii deformacji sumienia w Polsce⁵; wielokrotnie w obronie życia nienarodzonych⁶. Tak ostre słowa mógł wypowiedzieć tylko człowiek, który ogromnie ukochał swój naród, swoją ojczyznę i pragnął jej dobra. Na marginesie można postawić pytanie: Czy głos jest w stanie dotrzeć dzisiaj do rozumu, serc i sumień Polaków? Jeśli innego nie będzie, to może ponownie głos św. Jana Pawła II.

Bogactwo problematyki „Umiłowanie Ojczyzny w życiu i nauczaniu Jana Pawła II” zasługiwałoby na naszą osobistą refleksję, ale także na pogłębioną refleksję naukową: doktoraty, habilitacje, profesury – zwłaszcza w Polsce. W tym artykule ujmujemy jedynie niektóre aspekty tego nauczania.

Wybrane aspekty nauczania papieskiego

Jan Paweł II ujmował miłość ojczyzny przede wszystkim poprzez pryzmat głębokiej wiary. Ojczyzna, obok rodziny, należy do najcenniejszych darów Bożych w perspektywie doczesnej. Ojczyzna jest darem, a miłość do niej jest zadaniem każdego jej obywatela. Stąd właśnie miłość stanowi ideę nadrzędną, całościującą refleksje papieskie na temat ojczyzny.

Od młodości poprzez posługę duszpasterza akademickiego, a potem pasterza krakowskiego, aż do licznych podróży apostolskich po Polsce był wrażliwy i uczył

⁵ Jan Paweł II, *Homilia w czasie Mszy św. odprawionej na wzgórzu „Kaplicówka” w Skoczowie, 22 V 1995*, w: Jan Paweł II, *Pielgrzymki do Ojczyzny 1979 – 1983 – 1987 – 1991 – 1995 – 1997. Przemówienia, homilie*, Kraków 1997, s. 841-848.

⁶ „Z tego miejsca raz jeszcze powtarzam to, co powiedziałem w październiku ubiegłego roku: «Naród, który zabija własne dzieci, staje się narodem bez przyszłości». Wierzcie mi, że nie było mi łatwo to powiedzieć z myślą o moim narodzie. Bo ja pragnę dla niego przyszłości, wspaniałej przyszłości”. Jan Paweł II, *Homilia w czasie Mszy św. odprawionej przed sanktuarium św. Józefa w Kaliszu, 4 VI 1997*, w: Jan Paweł II, *Pielgrzymki do Ojczyzny 1979 – 1983 – 1987 – 1991 – 1995 – 1997. Przemówienia, homilie*, Kraków 1997, s. 928.

wrażliwości na piękno ziemi ojczystej⁷. Apelowal równocześnie o zachowanie tego piękna dla przyszłych pokoleń. Już jako papież podkreślał, jak bardzo bliskie pozostały dla niego problemy polskie: „Choć przyszło mi żyć w oddali, to jednak nie przestaję czuć się synem tej ziemi i nic, co jej dotyczy, nie jest mi obce”⁸. Mówił o swoim długu wdzięczności wobec ojczyzny i wszystkich rodaków, podkreślając, że to ona i jej dzieje przygotowały go do solidarności z różnymi narodami świata⁹. Jan Paweł II był dumny ze swojej ojczyzny i na to wielokrotnie kładł nacisk wobec słuchających go tłumów i wielkich tego świata. Pragnął, by tę dumę wprowadzić w serca wszystkich Polaków¹⁰. Z dumą łączyła się troska o ojczyznę, zwłaszcza w okresie stanu wojennego. Podczas pielgrzymki do kraju w 1983 roku, w obliczu żądań junty wojskowej, dwukrotnie postawił ultimatum „No to wracamy do Rzymu”. Do dziś nie została ujawniona treść ostrej rozmowy „w cztery oczy” z gen. Wojciechem Jaruzelskim, którą generał arogancko podsumował: „Wasza Świątobliwość odjeżdża – my pozostajemy”.

Jan Paweł II wielokrotnie odwoływał się do historii Polski. Dał przykład znajomości i umiłowania dziejów ojczystych. Ukazywał rolę i aktualność wybitnych postaci historycznych. Przedstawiając pogłębioną interpretację doniosłych wydarzeń w naszej historii, odnosił je do współczesności. Znamiennym przykładem pozostają słowa wypowiedziane do polskiej młodzieży na Westerplatte¹¹. Miłość

⁷ „Kiedy wędruję po polskiej ziemi, od Bałtyku, przez Wielkopolskę, Mazowsze, Warmię i Mazury, kolejne ziemie wschodnie od Białostockiej aż do Zamojskiej, i kontempluję piękno tej ojczystej ziemi, uprzytamniam sobie ten szczególny wymiar zbawczej misji Syna Bożego. Tu z wyjątkową mocą zdaje się przemawiać błękit nieba, zieleń lasów i pól, srebro jezior i rzek. Tu śpiew ptaków brzmi szczególnie znajomo, po polsku. A wszystko to świadczy o miłości Stwórcy, o ożywczej mocy Jego Ducha i o odkupieniu, którego Syn dokonał dla człowieka i dla świata”. Jan Paweł II, *Homilia podczas Liturgii Słowa w Zamościu*, 12 VI 1999, „L’Osservatore Romano”, wydanie polskie, 8 (215) 1999, s. 71.

⁸ Jan Paweł II, *Przemówienie powitalne na lotnisku Strachowice*, Wrocław, 31 V 1997, w: Jan Paweł II, *Pielgrzymki do Ojczyzny 1979 – 1983 – 1987 – 1991 – 1995 – 1997. Przemówienia, homilie*, Kraków 1997, s. 862.

⁹ Por. Jan Paweł II, *Choć z dala od Ojczyzny, służycie jej w Nigerii. Spotkanie z Polakami, Lagos*, 16 II 1982, „L’Osservatore Romano” 2 (1982), s. 13.

¹⁰ „Jestem przekonany, iż Polacy to naród o ogromnym potencjale talentów ducha, intelektu, woli, naród, który stać na wiele i który w rodzinie krajów europejskich może odegrać doniosłą rolę. I tego właśnie z całego serca życzę całej Ojczyźnie”. Jan Paweł II, *Przemówienie powitalne na lotnisku Strachowice*, Wrocław, 31 V 1997, w: Jan Paweł II, *Pielgrzymki do Ojczyzny 1979 – 1983 – 1987 – 1991 – 1995 – 1997. Przemówienia, homilie*, Kraków 1997, s. 862.

¹¹ „Każdy z was, młodzi przyjaciele, znajduje też w życiu jakieś swoje «Westerplatte». Jakiś wymiar zadań, które musi podjąć i wypełnić. Jakąś słuszną sprawę, o którą nie można nie walczyć. Jakiś obowiązek, powinność, od której nie można się uchylić. Nie można «zdezertować». Wreszcie – jakiś porządek prawd i wartości, które trzeba «utrzymać» i «obronić», tak jak to Westerplatte, w sobie i wokół siebie. Tak, obronić – dla siebie i dla innych. Jan Paweł II, *Homilia w czasie liturgii słowa skierowana do młodzieży zgromadzonej na Westerplatte*, Gdańsk,

do ojczyzny skłaniała minione pokolenia do złożenia najwyższej ofiary, ofiary z własnego życia w obronie jej wolności¹².

Istotną częścią historii narodu jest jego kultura. Ona wytwarza wraz z językiem tożsamość narodu. Papież dbał o piękno języka w swoich przemówieniach zwróconych do rodaków w Polsce i za granicą. Wielokrotnie podkreślał wartość i bogactwo naszej kultury narodowej w spotkaniach z przedstawicielami kręgów kultury i świata nauki, zwłaszcza środowisk akademickich. W sposób szczególny uczynił to w przemówieniu zwróconym do ludzi kultury zgromadzonych w Teatrze Narodowym w Warszawie 8 czerwca 1991 r.¹³

Swoistym przykładem patriotyzmu Jana Pawła II było jego uświadomienie na problemy Polonii. Podczas podróży apostołskich poprzez wszystkie kontynenty Papież nie ominął okazji, by się spotkać ze swoimi rodakami na obczyźnie, podnieść ich na duchu, przypomnieć o związkach z macierzą, zachęcić do umacniania wiary i pielęgnowania tradycji ojczystych. Ubolewał nad koniecznością emigracji zarobkowej, która pozbawia Polskę wielu wartościowych ludzi. Podkreślał jednak, że Polak na emigracji może także służyć ojczyźnie¹⁴.

---

12 VI 1987, w: Jan Paweł II, *Pielgrzymki do Ojczyzny 1979 – 1983 – 1987 – 1991 – 1995 – 1997. Przemówienia, homilie*, Wydawnictwo Znak, Kraków 1997, s. 481.

¹² W nawiązaniu do rocznicy bitwy pod Monte Cassino oraz Powstania Warszawskiego Papież powiedział: „Pielęgnowujemy troskliwie, z wiarą, owoc tego ziarna, które obumarło i wpadło w ziemię w tamtych straszliwych czasach. Czujmy się zań odpowiedzialni. Naród, który złożył takie ofiary, ma prawo do życia, ma prawo do godnego życia, do niepodległego i suwerennego życia. Przechodniu, powiedz Polsce [...] powiedz to Polsce i wszystkim na świecie Polakom” (Rzym, audyencja, 19 V 1979), za: M. Mierzwiński, *Miłość Ojczyzny w życiu i nauczaniu św. Jana Pawła II – cz. 2*, <http://solidarni2010.pl/30510-milosc-ojczyzny-w-zyciu-i-nauczaniu-sw-jana-pawla-ii--cz-2.html>

¹³ „Chcę jeszcze powiedzieć, że to życzenie [zmartwychwstania, przetłumaczonego przez Norwida na wymóg życia narodowego – przyp. B.M.] składam na wasze ręce, drodzy Państwo, na wasze ręce. Na ręce całego narodu, a w szczególności na wasze ręce, was wszystkich tutaj obecnych, którzy jesteście w jakimś sensie tego narodu pogłębioną świadomością, intelektem, twórczą perspektywą, którzy jesteście tego narodu miłośnikami. Miłujecie ten naród. Daliście temu świadectwo i ja się do was zawsze w tej dziedzinie przyłączałem. I dziękuję za wszystko, coście dla tej sprawy uczynili, i wierzę, że wasz czyn ma przyszłość. I ma przyszłość również nasza Ojczyzna, nasze społeczeństwo, ma przyszłość europejską”, Jan Paweł II, *Przemówienie do przedstawicieli świata kultury zgromadzonych w Teatrze Narodowym, Warszawa 8 VI 1991*, w: Jan Paweł II, *Pielgrzymki do Ojczyzny 1979 – 1983 – 1987 – 1991 – 1995 – 1997. Przemówienia, homilie*, Kraków 1997, s. 739-740.

¹⁴ „To jest nauka, którą czerpię z mego własnego życia i z mojego również posłannictwa – myślę, że spełniając jak umiem najlepiej moją posługę na rzymskiej stolicy św. Piotra, również służę mojej Ojczyźnie tak, jak umiem”, Jan Paweł II, *Choć z dala od Ojczyzny, służycie jej w Nigerii...*, dz. cyt., s. 13.

Wnioski i postulaty pastoralne

Refleksja o charakterze teologiczno-pastoralnym powinna zawierać aspekt prakseologiczny: zebrać pewne wnioski i sugestie dla pracy duszpasterskiej Kościoła. W odniesieniu do tematyki powyższych rozważań, najlepiej byłoby naszkicować pewien model patriotyzmu, który stanowiłby część duszpasterstwa wrażliwego na znaki czasu. To zadanie wymagałoby jednak pogłębionej refleksji, sięgnięcia do wartościowych publikacji. Dlatego autor ogranicza się do kilku wybranych aspektów, zrodzonych w trakcie zajęć dydaktycznych ze studentami UKSW¹⁵.

Zasadnicze pytanie, które stoi przed wysiłkami duszpasterskimi i wychowawczymi, jest następujące: Jak kształtować w sobie, w swoim otoczeniu i w całym społeczeństwie miłość do ojczyzny? Wstępnym warunkiem jest wytworzenie w młodym pokoleniu przekonania, że warto być Polakiem. Trzeba zafascynować dzieci i młodzież Polską, naszymi ponad tysiącletnimi dziejami, które jak w zwierciadle odbijają ducha narodu, jego wzloty i upadki, ale równocześnie jego wielkość.

Ks. Marek Dziewiecki z właściwą sobie precyzją wskazuje na pięć zasadniczych elementów dojrzałego patriotyzmu¹⁶: 1. Znajomość historii, tradycji i wartości narodowych; 2. Troska o osobisty rozwój; 3. Troska o rodzinę; 4. Kompetentna aktywność zawodowa; 5. Rozważna aktywność społeczna i polityczna. Pomoc Kościoła, osób i struktur w realizacji tych zdań jest istotna, a w dzisiejszych czasach wręcz konieczna. Kościół prowadzi ludzi do życia wiecznego poprzez realizację zadań i obowiązków życia doczesnego, którego istotnym elementem jest kraj, naród, ojczyzna ziemską.

Wysiłek Kościoła powinien zmierzać do harmonijnego łączenia właściwie pojętego patriotyzmu z wiarą chrześcijańską. W tym świetle zaskakuje decyzja podjęta przez Konferencję Episkopatu Polski o zniesieniu charakteru święta nakazanego 3 Maja, w uroczystości NMP Królowej Polski. Ten dzień jest przecież dniem wolnym od pracy z racji święta państwowego, upamiętniającego Konstytucję 3 maja. Kościół katolicki w Polsce nadał mu szczególną rangę, czcząc tym dniu Maryję jako Królową Polski. Powiązanie tych dwóch wydarzeń ma głębokie uzasadnienie historyczne i religijne. Konstytucja 3 maja była doniosłym wydarzeniem w dziejach naszego narodu. Święto NMP Królowej Polski stało się natomiast dopełnieniem Ślubów Jana Kazimierza z 1 kwietnia 1656

¹⁵ Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Wydział Teologiczny, Wykład monograficzny w roku akademickim 2010/2011: *Patriotyzm w ujęciu teologii pastoralnej*. Materiały w archiwum Autora.

¹⁶ *Wychowanie patriotyczne dzisiaj. Jak kochać Ojczyznę?*, http://www.opoka.org.pl/biblioteka/I/ID/wychowanie_patriotyczned.html (dostęp: 14 I 2012).

roku, w których król oddał cały kraj pod opiekę Matki Bożej, obwołując Ją Królową Polski. Warto byłoby się zastanowić, czy ta podniosła i piękna uroczystość maryjna nie powinna odzyskać charakteru święta z obowiązkiem udziału we mszy św. (*festum de precepto*). Inspiracją powinny się stać słowa Jana Pawła II wygłoszone w Warszawie z okazji 200 rocznicy Konstytucji 3 maja¹⁷. To święto powinno uzyskać odpowiednią oprawę liturgiczną i patriotyczną, zwłaszcza podczas Eucharystii. Kontynuując tradycję, Kościół kształtuje ducha młodego pokolenia. „Msza za Ojczyznę” w kościele św. Stanisława na Żoliborzu w Warszawie stała się symbolem apostolatu bł. ks. Jerzego Popiełuszki i jego męczeńskiej śmierci. Czasy się zmieniły, ale nadal istnieje pilna potrzeba takich właśnie mszy w różnych zakątkach Polski, w każdej diecezji, a może i w każdej parafii. Analogicznie do mszy za parafian, do której jest zobowiązany każdy proboszcz w niedzielę, można byłoby sprawować Mszę za Ojczyznę, nie tylko 3 Maja czy w święto narodowe. Głoszona wtedy homilia powinna mieć charakter kazania patriotycznego, którego cenny i nadal aktualny wzór zostawił nam ks. Piotr Skarga. Bogaty materiał do tych kazań można zaczerpnąć ze zbiorów Prymasa Tysiąclecia, błogosławionego kard. Stefana Wyszyńskiego czy z nauczania św. Jana Pawła II podczas jego pielgrzymek do ojczystego kraju. Jako księży, nie bójmy się oskarżenia o uprawianie polityki, jeśli w głoszenie Ewangelii wplatamy szacunek i miłość do Ojczyzny oraz wezwanie do odpowiedzialności za jej losy w imię naszej wiary. Jak bardzo potrzebne byłoby takie kazanie w dniu wyborów. Z pewnością nie łamie ono „ciszy wyborczej”.

Nie jest rolą księdza wskazywanie wiernym, zwłaszcza w kazaniu niedzielnym, jaką partię mają popierać. Jednak jako pełnoprawny obywatel swego kraju, ksiądz ma prawo wyrazić swoją opinię na temat określonej opcji politycznej czy sposobu rządzenia społeczeństwem w różnorodnych dyskusjach i rozmowach. Katolicy świeccy powinni angażować się w życie polityczne kraju na różnych szczeblach (zwłaszcza samorządowych) i w różnych formach¹⁸. Duszpasterz

¹⁷ Oto fragment tego przemówienia: „Papież Pius VI przesłał dla króla i twórców Konstytucji 3 maja błogosławieństwo i wyrazy głębokiego uznania. Dzisiaj staję wśród was syn tej ziemi, którego Chrystus powołał jako następcę św. Piotra na rzymskiej stolicy w naszych czasach. Przeżywa on tamto wydarzenie sprzed dwóch wieków równocześnie jako jeden z was. Tradycja 3 maja należy do dziejów jego duszy, podobnie jak należy do dziejów duszy wszystkich rodaków [...] Bogarodzico Dziewico! Ty, którą ośmielamy się od stuleci nazywać Królową Polski - w szczególności w dniu 3 maja!”. Jan Paweł II, *Przemówienie wygłoszone w czasie nabożeństwa dziękczynnego z okazji 200. Rocznicy Konstytucji 3 maja*, Warszawa 8 VI 1991, w: Jan Paweł II, *Pielgrzymki do Ojczyzny 1979 - 1983 - 1987 - 1991 - 1995 - 1997. Przemówienia, homilie*, Kraków 1997, s. 718-719.

¹⁸ Ks. M. Dziewiecki określa kryteria tego zaangażowania: „Patriota to ktoś, kto rozumie, że demokracja jest dobrym ustrojem dla ojczyzny i państwa jedynie wtedy, gdy w tej ojczyźnie większość obywateli to ludzie światli, odpowiedzialni, kompetentni, ludzie sumienia, którzy rzeczywiście szczerze troszczą się o dobro wspólne. Stąd ważnym przejawem

powinien dawać wiernym przykład patriotyzmu ukształtowanego przez nauczanie społeczne Kościoła oraz historię naszego narodu. Powinien być wzorem poprawności i piękna języka polskiego¹⁹. Tylko w tym duchu może formować grupy parafialne, stowarzyszenia i ruchy katolickie.

Ważne także jest wsparcie środowisk polonijnych w duchu szacunku i umiłowania ojczyzny swych przodków. Liczne stowarzyszenia oraz duszpasterze polonijni w naturalny sposób stają się ostoją wiary, powiązanej integralnie z polskością, zwłaszcza dla młodego pokolenia. Władze naszego kraju doceniają ich cenny wkład w podtrzymywanie języka, zwyczajów i kultury narodowej wśród Polaków na emigracji.

Kolebką i pierwszą szkołą wiary i patriotyzmu jest (powinna być!) rodzina. Rodzice w naturalny sposób wprowadzają dzieci w posługiwanie się ojczystym językiem, w pojmowanie i odczuwanie specyficznych więzi z innymi, którzy mówią tym samym językiem, mieszkają „obok”, mają podobne zwyczaje. W okresie rozbiorów, okupacji niemieckiej i rosyjskiej, potem w czasach PRL, od rodziny zależało, czy młode pokolenie miało pojęcie ojczyzny, nawet politycznie wykreślonej z mapy Europy, czy znało jej dzieje²⁰, czy dojrzewało do miłości tej ojczyzny i odpowiedzialności za jej losy.

Drugim środowiskiem, które powinno ukazać sens patriotyzmu i wskazać sposoby jego realizacji, jest szkoła. Lekcje języka polskiego, historii ojczystej czy postaw obywatelskich dają wiele możliwości do spełnienia tej ważnej misji. Temu musi jednak sprzyjać mądry i trwały system edukacyjny, przemyśla-

---

patriotyzmu jest krytyczne analizowanie ustroju i zachowań ludzi rządzących, demaskowanie wszelkich przejawów zła w wymiarze społecznym i politycznym, kontrolowanie władz państwowych i samorządowych oraz ustanawianych przez nich praw, a także osobisty, pozytywny wpływ na życie społeczne i polityczne poprzez odpowiedzialne uczestnictwo w wyborach oraz zaangażowanie się w życie wspólnoty lokalnej”, w: *Wychowanie patriotyczne dzisiaj...*, dz. cyt.

¹⁹ Błędem wydaje się szukanie bliskości z młodzieżą, w kazaniu czy na katechezie, poprzez stosowanie ich „slangu”. Nie tylko głębia treści, ale także piękno języka polskiego Jana Pawła II fascynowało młodych. Można także wspomnieć przykład księży: Jana Twardowskiego, Janusza Pasierba czy bpa Józefa Zawitkowskiego, których myśli przepełnione są poezją. Na seminariach duchownych spoczywa dzisiaj obowiązek uzupełnienia braków historii oraz języka polskiego przyszłych księży.

²⁰ Chciałbym przywołać przykład osobisty. W tym czasie, gdy w szkole historii Polski musiałem się uczyć z podręcznika tłumaczonego z języka rosyjskiego, mój ojciec, który całą wojnę spędził w partyzantce (AK, WIN), uczył mnie w domu historii powstań polskich oraz pieśni patriotycznych. Oficer UB powiedział kiedyś do niego, że źle wychował swego syna, ponieważ on wstąpił do seminarium duchownego. Moja matka była łączniczką AK w obwodzie wileńskim. Rodzice poznali się przed wojną w Katolickim Stowarzyszeniu Młodzieży (KSM). To właśnie KSM ukształtował w nich heroiczny wprost patriotyzm i w tym duchu wychowali swego syna.

ne ramy programowe. Z uznaniem należy przyjąć konkretne działania rządu, zwłaszcza Ministerstwa Edukacji i Nauki pod kierunkiem prof. Przemysława Czarnka, w zakresie dowartościowania najnowszej historii Polski w kształceniu dzieci i młodzieży²¹. Głównym celem szkoły powinno być wychowanie dojrzałego i odpowiedzialnego Polaka, który nie tylko potrafi poruszać się we współczesnym świecie, biegle władając kilkoma językami, ale potrafi i chce kształtować świadomie pomyślną przyszłość swojej ojczyzny. W tym ważny dziele niezastąpioną rolę odgrywają nauczyciele. Nie wystarczy przekazywanie wiedzy na dobrym poziomie, by znaleźć się na czele rankingów szkół, istotnym zadaniem było i nadal pozostaje wychowanie dzieci i młodzieży. Do tego jednak jest potrzebny jednolity system etyczny, autorytet i przykład patriotyzmu ze strony nauczyciela. Abp Stanisław Wielgus przestrzega, by odpowiedzialnością za współczesny kryzys wychowania nie obarczać wyłącznie rodziny i szkoły. Wpływa on bowiem z kryzysu całego społeczeństwa i wszystkich instytucji, które w nim działają²². Przykładem mogą być wpływowe media, które albo kompletnie pomijają kwestię patriotyzmu, albo go parodiują, wypaczając jego wartość i sens²³.

Wychowanie młodego pokolenia do miłości ojczyzny jest także zadaniem, a nawet obowiązkiem Kościoła²⁴. Jeśli ojczyzna jest cennym darem Bożym, to trzeba uczyć korzystania z tego daru i odpowiedzialności za ten dar.

Kluczową rolę w kształtowaniu patriotyzmu wspartego głęboką wiarą odgrywają duszpasterze i wychowawcy młodzieży, zwłaszcza katecheci. W realizacji programów katechetycznych trzeba dowartościować chrześcijański obowiązek miłości ojczyzny, wskazać konkretne sposoby realizacji tego zadania. Katecheta winien nie tylko uczestniczyć w uroczystościach patriotycznych organizowanych przez szkołę, ale je inspirować. W dobie zakłamania, pomylenia pojęć powinien jasno mówić, na czym polega prawdziwy patriotyzm, który nie ma nic wspólnego z faszystem czy szowinizmem. Umiłowanie swojej ojczyzny uczy równocześnie szacunku dla innych krajów, narodowości, kultur i religii. Kolonie i obozy wakacyjne z dziećmi i młodzieżą stanowią cenną okazję do umiłowania przyrody ojczystej, a równocześnie do kształtowania zdrowego patriotyzmu. Formowanie młodego polskiego pokolenia w duchu patriotyzmu

²¹ Cennym elementem tych wysiłków jest przyjęty przez MEN podręcznik prof. Wojciecha Roszkowskiego, *Historia i teraźniejszość. Podręcznik dla liceów i techników. Klasa I. 1945-1979*.

²² Por. S. Wielgus, *Moja umiłowana Ojczyzna*, Sandomierz 2010, s. 108.

²³ Wielokrotnie zwracał uwagę na to zjawisko bp Adam Lepa w swoich publikacjach (por. *O patriotyzmie w mediach*, Bibliografia, „Wychowawca” 2003, nr 4, s. 12-15).

²⁴ Por. J. Nagórny. *Wychowanie do patriotyzmu w nauczaniu Jana Pawła II*, w: J. Nagórny, T. Zadykiewicz (red.), *Formacja moralna, formacja sumienia*, Lublin 2006, s. 129-151.

to szczególne zadanie duszpasterstwa akademickiego. Wzorem mogą być wędrówki Karola Wojtyły ze studentami. Lekceważenie patriotyzmu jest jedną z przyczyn kompletnego braku zainteresowania młodych polityką. Miłość ojczyzny skłania bowiem w sposób naturalny do troski o jej losy, jej obecne oblicze i jej przyszłość²⁵. Tymczasem niektóre partie polityczne są zdominowane przez „starych, zasłużonych działaczy”, a nieliczni młodzi stanowią jedynie swoisty „kwiatek dekoracyjny” w kampanii wyborczej. Miłość ojczyzny wymaga harmonijnej współpracy wszystkich pokoleń: mądrości i doświadczenia starszych oraz energii i zapału młodych, ich nowych pomysłów dla dobra kraju. Ważnym elementem patriotyzmu jest każda dobrze wykonywana praca, stanowiąc wkład w dobro wspólne wypracowane przez rodaków. Istotnym warunkiem troski o dobro ojczyzny, rzeczywistości, a nie tylko opartej na pustych sloganach, ze strony całego społeczeństwa, ale przede wszystkim ze strony osób odpowiedzialnych za państwo, jest ukształtowanie prawego sumienia²⁶. Sumienie prawidłowo uformowane polega na odróżnieniu prawdy od fałszu, dobra od zła w oparciu o kryteria wpisane w naturę ludzką przez Stwórcę. Dla chrześcijan te kryteria są skonkretyzowane w Dekalogu i w Prawie Ewangelii. Prawe sumienie zobowiązuje człowieka do wyboru obiektywnego dobra, a odrzucania zła, nie zaciera między nimi granicy, nie kieruje się wymówką: „wybieram mniejsze zło”. Sumienie chrześcijańskie w sprawach wiary i moralności idzie zawsze za głosem Kościoła, ustanowionego przez Jezusa Chrystusa, ponieważ tym Kościołem kieruje nieomylnie Duch Święty. Prawe sumienie jest warunkiem ładu moralnego w życiu każdego człowieka i całego społeczeństwa. Jan Paweł II apelował nieustannie o ludzi sumienia w naszej ojczyźnie. Tłumaczył równocześnie, co to znaczy być człowiekiem sumienia. W imię patriotyzmu trzeba bronić praw sumienia²⁷.

Zakończeniem niniejszej refleksji niech będą słowa wielkiego Polaka, Prymasa Tysiąclecia, kard. Stefana Wyszyńskiego, który wspaniale przeprowadził

²⁵ Stąd gorący apel Jana Pawła II zwrócony do młodych na Westerplatte: „Przyszłość Polski zależy od was i musi od was zależeć. To jest nasza Ojczyzna - to jest nasze «być» i nasze «mieć». I nic nie może pozbawić nas prawa, ażeby przyszłość tego naszego «być» i «mieć» zależała od nas”, Jan Paweł II, *Homilia w czasie liturgii słowa skierowana do młodzieży zgromadzonej na Westerplatte...*, dz. cyt.

²⁶ Por. J. Nagórny, T. Zadykiewicz (red.), *Formacja moralna, formacja sumienia...*, dz. cyt.

²⁷ „Wbrew pozorom, praw sumienia trzeba bronić także dzisiaj. Pod hasłami tolerancji, w życiu publicznym i w środkach masowego przekazu szerzy się nieraz wielka, może coraz większa nietolerancja. Odczuwają to boleśnie ludzie wierzący. Zauważa się tendencje do spychania ich na margines życia społecznego, ośmiesza się i wyszydza to, co dla nich stanowi nieraz największą świętość. Te formy powracającej dyskryminacji budzą niepokój i muszą dawać wiele do myślenia” (Homilia w czasie mszy św. odprawianej na wzgórzu „Kaplicówka”, Jan Paweł II, *Homilia w czasie Mszy św. odprawianej na wzgórzu „Kaplicówka”...*, dz. cyt., s. 841-845.

naród i Kościół w Polsce przez zawieruchę prawie pięćdziesięcioletniej dyktatury komunistycznej. Te słowa zwrócone do młodzieży, można dzisiaj odnieść do wszystkich Polaków, w kraju i na obczyźnie: „Wczuwajcie się żywo w tętno dziejowe, które ożywczą krwią czynów bije w żyłach narodu naszego. Umiłujcie dzieje narodu w najdrobniejszych szczegółach, we wszystkich zmaganiach o godny byt szczerpu ojczystego. Umiłujcie każdy fragment historii: nie tylko wspaniałe – jak tysiąclecie, Bogurodzica, Skargowe wzywania do miłości ojczyzny i potężna woła Konstytucji majowej; nie tylko zwycięskie – jak Płowce, Grunwald czy Wiedeń, ale i te bolesne – jak Legnica, Warna, czy Cecora. Bo w całości dziejów narodu tkwi jego duch i całość tych dziejów jest nauczycielką życia narodu. A dzieje narodu tak starajcie się zrozumieć, jak się kształtowały – w całej głębokiej treści złożonego życia narodu. Dzieje te tworzył naród katolicki, miłujący Boga i ludzi po chrześcijańsku. Zrozumieć więc można tylko dzieje wtedy, gdy stanie nam przed oczyma cała bogata celowość działania wierzącego narodu. Wczuwajcie się w melodię duszy ojczystej, wyśpiewaną szeptem pieśń matczynych, szczebiotem dziecięctwa waszego i mową wieszczów narodu. Niech przemówi do was całą głęboką treścią prawda słowa polskiego i niech was uczy szacunku dla słowa”²⁸.

Bibliografia

Jan Paweł II, *Homilia w czasie Mszy św. odprawionej na placu Zwycięstwa (obecnie placu Marszałka Józefa Piłsudskiego) w Warszawie*, w: Jan Paweł II, *Pielgrzymki do Ojczyzny 1979 – 1983 – 1987 – 1991 – 1995 – 1997. Przemówienia, homilie*, Wydawnictwo Znak, Kraków 1997, s. 25.

Jan Paweł II, *Homilia w czasie Mszy św. odprawionej na wzgórzu „Kaplicówka” w Skoczowie, 22 V 1995*, w: Jan Paweł II, *Pielgrzymki do Ojczyzny 1979 – 1983 – 1987 – 1991 – 1995 – 1997. Przemówienia, homilie*, Wydawnictwo Znak, Kraków 1997, s. 841-848.

Jan Paweł II, *Homilia w czasie Mszy św. odprawionej przed sanktuarium św. Józefa w Kaliszu, 4 VI 1997*, w: Jan Paweł II, *Pielgrzymki do Ojczyzny 1979 – 1983 – 1987 – 1991 – 1995 – 1997. Przemówienia, homilie*, Wydawnictwo Znak, Kraków 1997, s. 928.

²⁸ Przemówienie do młodzieży na rozpoczęcie roku akademickiego (1 X 1951), w: S. Wyszyński, *Dzieła zebrane*, t. 1 (1949-1953), Warszawa 1991, s. 173-174.

Jan Paweł II, *Homilia podczas Liturgii Słowa w Zamościu, 12 VI 1999*, „L' Osservatore Romano”, wydanie polskie, 8 (215) 1999, s. 71.

Jan Paweł II, *Pierwszy list Jana Pawła II do Polaków, Rzym 23 X 1978*, w: A. Matusiak, *Prymas Tysiąclecia. Błogosławiony Kardynał Stefan Wyszyński w służbie Bogu, Kościołowi i Ojczyźnie*, Wydawnictwo eSPe, Kraków 2021, s. 79.

Jan Paweł II, *Przemówienie powitalne na lotnisku Strachowice, Wrocław, 31 V 1997*, w: Jan Paweł II, *Pielgrzymki do Ojczyzny 1979 – 1983 – 1987 – 1991 – 1995 – 1997. Przemówienia, homilie*, Wydawnictwo Znak, Kraków 1997, s. 862.

Por. Jan Paweł II, *Choć z dala od Ojczyzny, służycie jej w Nigerii. Spotkanie z Polakami w Lagos, 16 II 1982*, „L' Osservatore Romano” 2 (1982), s. 13.

Jan Paweł II, *Przemówienie powitalne na lotnisku Strachowice, Wrocław, 31 V 1997*, w: Jan Paweł II, *Pielgrzymki do Ojczyzny 1979 – 1983 – 1987 – 1991 – 1995 – 1997. Przemówienia, homilie*, Kraków 1997, s. 862.

Jan Paweł II, *Homilia w czasie liturgii słowa skierowana do młodzieży zgromadzonej na Westerplatte, Gdańsk, 12 VI 1987*, w: Jan Paweł II, *Pielgrzymki do Ojczyzny 1979 – 1983 – 1987 – 1991 – 1995 – 1997. Przemówienia, homilie*, Wydawnictwo Znak, Kraków 1997, s. 481.

Jan Paweł II, *Przemówienie do przedstawicieli świata kultury zgromadzonych w Teatrze Narodowym, Warszawa 8 VI 1991*, w: Jan Paweł II, *Pielgrzymki do Ojczyzny 1979 – 1983 – 1987 – 1991 – 1995 – 1997. Przemówienia, homilie*, Wydawnictwo Znak, Kraków 1997, s. 739-740.

Jan Paweł II, *Przemówienie wygłoszone w czasie nabożeństwa dziękczynnego z okazji 200. Rocznicy Konstytucji 3 maja, Warszawa 8 VI 1991*, w: Jan Paweł II, *Pielgrzymki do Ojczyzny 1979 – 1983 – 1987 – 1991 – 1995 – 1997. Przemówienia, homilie*, Wydawnictwo Znak, Kraków 1997, s. 718-719.

Lepa A., *O patriotyzmie w mediach*, „Wychowawca” 2003, nr 4.

Mierzwiński M., *Miłość Ojczyzny w życiu i nauczaniu św. Jana Pawła II – cz. 2*, <http://solidarni2010.pl/30510-milosc-ojczyzny-w-zyciu-i-nauczaniu-sw-jana-pawla-ii---cz-2.html>

Mierzwiński M., Wykład monograficzny w roku akademickim 2010/2011: *Patriotyzm w ujęciu teologii pastoralnej*. Materiały w archiwum Autora.

Nagórny J., *Wychowanie do patriotyzmu w nauczaniu Jana Pawła II*, w: J. Nagórny, T. Zadykowicz (red.), *Formacja moralna, formacja sumienia*, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 2006.

Pieśń o ojczyźnie, „Nasz Dziennik”, 18 I 2011.

Roszkowski W., *Historia i terażniejszość. Podręcznik dla liceów i techników. Klasa I. 1945-1979*, Wydawnictwo Biały Kruk, Kraków 2022.

Wielgus S., *Moja umiłowana Ojczyzna*, Wydawnictwo Diecezjalne, Sandomierz 2010.

Wychowanie patriotyczne dzisiaj. Jak kochać Ojczyznę?, http://www.opoka.org.pl/biblioteka/I/ID/wychowanie_patriotyczned.html (dostęp: 14 I 2012).

Streszczenie

UMIŁOWANIE OJCZYZNY W ŻYCIU I NAUCZANIU JANA PAWŁA II

Na początku Artykuł definiuje pojęcie ojczyzny – według ks. prof. Czesława Bartnika – jako „niszę życia” czasoprzestrzeni materialnej, przyrodniczej i ludzkiej, „która człowieka zrodziła, kształtuje, zwłaszcza w początkach, utrzymuje i realizuje osobowościowo i duchowo”. Następnie – tak rozumianą ojczyznę – próbuje się potraktować jako „klucz do interpretacji myśli papieskiej” (Jana Pawła II) na temat Ojczyzny, patriotyzmu, historii i polskiej kultury narodowej.

Wnioski i postulaty pastoralne z nauczania Jana Pawła II o ojczyźnie, Polsce i Polakach można m.in. wyrazić w pięciu zasadniczych elementów dojrzałego patriotyzmu (ks. Marka Dziewieckiego): 1. Znajomość historii, tradycji i wartości narodowych; 2. Troska o osobisty rozwój; 3. Troska o rodzinę; 4. Kompetentna aktywność zawodowa; 5. Rozważna aktywność społeczna i polityczna – ku harmonijnemu łączenia patriotyzmu z wiarą chrześcijańską.

Te postulaty w praktyce duszpasterskiej powinny znaleźć się w obszarze rodziny, szkoły (kolebka wiary i patriotyzmu), duszpasterstwa akademickiego i dobrze sformułowanego sumienia.

Słowa kluczowe: Ojczyzna, patriotyzm, Jan Paweł II, rodzina, szkoła, duszpasterstwo, kultura

Summary

LOVE OF THE HOMELAND IN THE LIFE AND TEACHING OF JOHN PAUL II

At first the article defines the concept of homeland – following Father Professor Czesław Bartnik - as a „niche of life” of material, natural and human space time, „which gave birth to human beings, develops them, especially early on, keeps and realises them personally and spiritually”. Then, such an understood homeland is treated as a „key to the interpretation of the Pope’s thought” (John Paul II’s) on the Homeland, patriotism, history and Polish national culture.

Conclusions and pastoral postulates from the teaching of John Paul II about homeland, Poland and Poles can, e.g. be expressed in five essential elements of mature patriotism (by Father Marek Dziewiecki): 1. Knowledge of history, tradition and national values; 2. Care for personal development; 3. Care for a family; 4. Competent professional activity; 5. Thoughtful social and political activity - towards a harmonious connection of patriotism and Christian faith.

These postulates in pastoral practice should be included in the area of the family, school (the cradle of faith and patriotism), academic pastoral ministry and a well-formed conscience.

Keywords: Homeland, patriotism, John Paul II, family, school, pastoral ministry, culture

Nota o Autorze

Bronisław Mierzwiński, kapłan archidiecezji poznańskiej (święcenia 1964 r.), doktor habilitowany teologii, emerytowany prof. zwyczaj. Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, wykładowca w Akademii Teologii Katolickiej (obecnie UKSW), wykładowca i wicedyrektor Instytutu Studiów nad Rodziną ATK – UKSW, kierownik Katedry Pedagogiki Rodziny w Wyższej Szkole Filozoficzno-Pedagogicznej „Ignatianum” w Krakowie. Od 1999 do 2011 kierownik Sekcji Teologii Pastoralnej na Wydziale Teologicznym UKSW. Zainteresowania badawcze i liczne artykuły na temat ojcostwa i duszpasterstwa rodzin.